

AZ ÉDENTŐL NYUGATRA A BŰN ÉS AZ ERŐSZAK MINT A NYUGATI GONDOLKODÁS PRINCÍPIUMAI

KARDOS GÁBOR

MOTTÓ HELYETT:

A BŰNTAN (PECCATOLOGIA) MINT A HIÁBAVALÓSÁG TUDOMÁNYA

AKI ELIDEGENÍTHETETLEN emberi jogával élve nem kívánja a bűnt kifejezetten szakfilozófiai problémának tekinteni és, mint ilyet, egy eszmétörténeti labirintuson keresztül megközelíteni, nyilván többre tartja majd a konklúzióként javasolt gondolati sétát és még az addig vezető kissé rögzös utat is, míg a peccatológiai bevezetőt elviselhetetlenül absztraktnak érezheti, sőt vélhetőleg el sem olvassa, mint életvilágába beilleszthetetlen hiába-valóságot. Az olvasónak is vannak emberi jogai, sőt *szíve joga* és ezt nem árt tiszteletben tartani, főleg, mert e tekintetben maguk a szerzők is olvasók. Mindazonáltal egy *börtönben* elhangzó előadásban mégis érdemes először azokra gondolni, akik az interpretatív paradigma *grille de lecture*-jein (*olvasati* vagy *olvasórácsain*) keresztül látnak mindent, akár foglárjai, akár foglyai a rendszernek. Nekik és róluk, vagyis velük szól a bevezető.

Ha Kierkegaard-parafrázissal kellene kezdenem egy csereszabatos peccatológiai értekezést, akkor most bizonyára először arra utalnék: korunk odáig jutott az eszmék végkiárusításában, hogy már szóba sem állnak azzal, aki saját szellemi portékáját kínálja és nem történetileg jegyzett szerzővel biztosítja mondandója névértékét. Ha már így alakult, legalább egy olyan pszeudoním szerzőt idéznék, aki éppen ennek a historizáló interpretatív paradigmának legkövetkezetesebb bírálójaként vált ismertté. Közbevetőleg jegyzem meg, voltaképpeni mondandómat előre bocsátva: a Kierkegaard által diagnosztizált végkiárusítás és történeti-kritikai inpterpretációban *kimerülő* paradigma egyedül a *nyugati* gondolkodás válságdiagnóza és, bár agresszivitására jellemző módon egyetemesnek tartja magát, kriticismusát és krízistudatát, csak nyugati nézőpontból tűnhetett egyetemesnek.

Folytatva a Kierkegaard-parafrázist, kellően provokatív éllel meg kellene állapítanunk mindjárt az elején, hogy a különc dán szerző alighanem ellenezne mindenfajta bűn-konferenciát, amennyiben határozottan ellenezte azt, hogy a bűnről *általában*¹ lehetne nyilatkozni, lévén, hogy a bűn a *Szorongás*

¹ Kierkegaard: *A halálos betegség*. I. k. 137 skk. o.

fogalma alapján a tudás rendszerében elhelyezhetetlen, atopikus és fogalmilag úgyszólván megragadhatatlan, illetve tematizálhatatlan szingularitás, vagyis eredendően *existenciafogalom*, mintha csak egyes bűnösök lennének, de maga a bűn, mint olyan, absztraktumként nem létezne, vagy csak abszolút deficiens volna a léte. Ezzel ugyan aligha jutnánk előbbre, de legalább tudatosítanánk a bűnnel kapcsolatos naívan tudományos pozitívizmus hiábavalóságát.

Azért Anti-Climacus álnéven az idézett dán szerző is ad egy operatívabb bűn-definiót a magyarul *Halálos betegség* címmel megjelent könyvében: „A bűn: Isten előtt vagy Istenről alkotott képzetével az ember kétségbeesetten nem akar önmaga lenni, vagy kétségbeesetten önmaga akar lenni.”² Ez a paradox kettős *szabadságkényszer az ego-exisztencia ek-sztatikus ontológiai megkettőzöttségéből* adódik, hiszen aki *önmagává* akar *válni*, az nyilván nem *önmaga*, ha viszont meg sem próbálja, akkor még kevésbé az. A bűn létalapja tehát *egológiai*, azaz pontosabban *ipszológiai* problémaként jelentkezik, miközben persze jellegzetes existenciális probléma is, hiszen az emberi lét ex-isztenciális *vetülete* éppen az, hogy az ontológiai önazonosság az *ego* számára csak mint terv (*pro-jectum* avagy *pro-bléma*) adott, vagyis mint szüntelenül beálló és ugyanakkor *ki-álló ek-sztatikus* állapot, az *existencia terminus* eredeti görög értelmének és fogalmi lényegének megfelelően (Vö: *ex-isztamenon*). Ha mármost az Isten szó jelentése igazibbnak tételezett önmagunk vagy *Önmagunk Önmaga*, aki mint *Ehjah aser Ehjah* problémátlanul önazonos létű, akkor Isten bűnfelettsége is *ego-exisztencia-felettségre* utal, illetve a bűn klasszikus teológiai meghatározása mint „Istennel szembeni engedetlenség” vagy hűtlenség sem jelent más fogalmi lényege szerint, mint igazi önmagunknak való nem-megfelelést és hűtlenséget.

A különő dán tőle szokatlan módon csatlakozik a német idealizmusban is folytatódó klasszikus dogmatikai hagyományhoz, mely a bűn lényegét az *egoizmusban*, illetve mélyebb értelemben az ember *ego*-mivoltában látja.³ Bár mindjárt hozzáfűzi, hogy pont ezért nem lehet tudományosan tematizált tudásunk a bűnről, lévén ez abszolút szinguláris *existenciafogalom*, mely általánosíthatatlanul egyén-, illetve személyfüggő. Sőt, finoman utal arra, hogy van itt egy *ördögi kör* is, amennyiben a bűnt mint *ego*-individuációs elvet vezetik le, miközben az ember éppen a bűn által válik *egová*, illetve teljesen egvedí, egvedüli, sőt magányos lényvé.⁴

² Im. 91. o.

³ Kierkegaard: *A szorongás fogalma*. Ik. 1993. 91-92, 116. o.

⁴ Im. 93., 116. o. Ez egy érvelésben *petitio principii*, de éppen ilyen existenciális *petitio principii*, sőt *appetitio principii* és *repetitio principii* a bűn tételezett-sége. Nem fogalma (*conceptus*) van, hanem eleve koncepcióként (*conceptio*) jelenik meg és „fogatosítottatik”, illetve „fogamzik meg”, ami eredendő és örökletes jellegét is jelzi (N.B. *conceptio* fogantatást is jelent).

A szerző életművének nagyobb összefüggésébe helyezve a témát azt mondhatnánk, hogy a bűn feloldhatatlan atopikuságát azért hangsúlyozhatja, mert eleve kizárja az etikát az ontológiával egyesítő filozófia lehetőségét mint metafizikát, illetve a klasszikus metafizikai kerettel szakító új átfogó gondolkodás lehetőségét, ahol a bűn fogalma a helyére kerülhetne (akár mint atopikus és szinguláris fogalom). Ehelyett a kétségbeesés és a kettősség egzisztenciális drámáját hangsúlyozza, mintha az valami *egyetemes* szükségyszerűség vagy sors volna és nem csupán a *nyugati* gondolkodás, illetve a zsidókeresztény kultúra sajátosan dramatizált saját problematikája. Azért egy gesztus értékű lépést tesz Kelet és a hagyomány felé, mikor az *ego* absztraktnan teoretikus meghatározásának lehetetlensége kapcsán utal a delphoi *gnóthi szauton* („Ismerd meg magad!”) jelmondat értelmére és a görög gondolkodás etikai praxisára, melyet a spekulatív szólamok és ügyes idézet-interpretációk nem pótolhatnak a modern gondolkodásban.⁵ Azonban, hadd jegyezzük meg itt, hogy a görög gondolkodás épp azért válhatott minden filozófia modelljévé, mert fogalmi egységbe tudta foglalni a *gnóthi szauton* etikai praxisában feltáruló önmagáságot és magának a létnek, sőt magának a szépnek, a jónak és az „*auto to...*” ipsiszologikus alapséma szerint koncipiált minden ideának *önmagáságát* (*ipseitas*) mint az etikumtól elválaszthatatlan ontológiai, illetve ontoteológiai összefüggést.⁶ Nem szakította el egymástól az emberi egzisztenciában adódó és az önmagában vett létben kifejeződő önmagáságot. Másként mondvá a görög gondolkodás maradandó filozófiai erénye, hogy az etikai praxist az ontológiai és teoretikus megalapozással egységben tudta szemlélni és megvalósítani. Ha valaha volt átfogó metafizikai gondolkodás, alighanem az ontoteológiai problematika ilyen ipsiszologiai és ezáltal etikai megalapozottságára épült. Megint más kérdés, hogy ebből az önmagában egészen egyszerű és logikus, sőt par excellence *logikai* összefüggésből a nyugati gondolkodás *exisztenciális drámát* csinált és a továbbiakban éppen ez az előadás voltaképpen témája. Itt ér tehát véget a Kierkegaard-parafrázis, hiszen ha már az interpretatív paradigma minden tiltakozása ellenére autoritással és saját név-értékkel ruházta fel, ez a kínos félreértés legalább arra jó lehet, hogy egy elfogadott szerzőre hivatkozva fejtjük ki gondolatainkat, mégiscsak *propriis auspiciis* vagyis interpretációs mankók nélkül.⁷ Így legalább attól a kritikai illúziótól mentesülünk, hogy azt hisszük, jobban érthetjük a szerzőt, mint ő saját magát.

⁵ Im. 93. o.

⁶ A *to gar auto noein estin te kai einai* parmenidészi tétel és az „*auto to...*” séma szerint koncipiált ideák közös mozzanata *autologikuságuk*, illetve – latin fordulattal – *ipsiszologikuságuk*, lévén, hogy mindenfajta azonosság, identifikáció és identitás végső alapja ipsiszologikus, így az ideatan gerincét képező fogalmi identifikációé is.

⁷ Vö: *Filozófiai morzsák*. Bp., Göncöl. 1997. 9. o.

Először paradoxonnak tűnik, hogy a bűn egyszerre túl sok, valamiféle túlzás vagy mértéktelenség és ugyanakkor hiány, fogyatékoság: az, hogy valami *hibázik*, persze szintén mértéktelenül vagy legalábbis mértéket nem ismerő módon. Másként mondva: *bitorlása* valaminek, ami nem lett vagy nem is lehet a miénk. Ebben egyszerre érhetjük tetten az eredendő hiányt és a túlzást – azt, hogy a hiány betöltése mindjárt túlzásba csap át. A *Genezis* két archetipikus története ennek a bűnre jellemző kettősségnek két allegóriája: az egyik Káin és Ábel története, a másik persze a tiltott gyümölcse.

Az édenkerti történetben még nincs szó tételesen bűnről, ezért általában elég félrevezető dogmatizmussal hivatkoznak erre mint „bűnbeesés”-történetre. Valóban, még a kiűzetési átokban is csak a föld és a kígyó megátkozásáról van szó (Gen 3:14, 17), magán az emberen nincs még átok, nem kárhoztatják mint velejéig bűnöst – mindez csak Káin bűnével következik be (Vö. Gen 4:11). Maga a bűn, a héber *hattat* kifejezés is csak Káin történetében jelenik meg: „És mondá az Úr Káinnak: Miért gerjedtél haragra? És miért csüggesztéd le fejedet? Hiszen ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz; ha pedig nem jól cselekszel, a bűn az ajtó előtt leselkedik és reád van vágyódása; de te uralkodjál rajta.” (Gen 4:6-7) A bűn tehát mindjárt megszemélyesítve jelenik meg, mint *ego*-szerep avagy *persona*, mely uralkodni akar az emberen, noha az embernek kéne uralkodni rajta. És amit külön ki kell emelni, maga a bűn, *a kifejezett bűn csakis a káini erőszakkal jelenik meg*. Vagyis az erőszak ikerfogalmaként, sőt *az erőszak produktumaként*. Mégis miben áll ez a bűnként megnyilvánuló *ego*-erőszak?

Amit Ábel adott, az általa hozott áldozati ajándék nem bűnös hiányérzetből származott, Ábel eleve adni jött és nem elvenni, Káin viszont képtelennek bizonyult erre, ő eleve elvenni, birtokolni, vagyis bitorolni akarta az áldást, életet, világot és létet, mindent elvenni akart – ahogyan Ábel mindent adni jött. A káini *ego* nem hozza és adja az áldozatot, hanem követeli és inkább a másikat áldozza fel, sőt akár az egész világot kész feláldozni az *ego*ért. Ez egyben a Kelet és a Nyugat, a kelő vagyis világadozó nap és a hanyatló nap vagyis a világelvétel világának emberi és őstörténeti allegóriája is, az adás és az elvétel alapattitűdjének antinómiája. *A napkelet eredendő jelentése: mindent adni, míg a napnyugaté mindent elvenni*. Meglepő, hogy a szintén feltűnően nyugatra törő (haladó és hanyatló) világtörténelemben, és különösen a világ nyugati gyarmatosításában milyen következetesen érvényesül ez a globális evidencia. Közlelebről megvizsgálva *a káini szerzészavagyban, szorongásban, sőt halálos félelemben és bűn-tudatos erőszakban a nyugati szellemiség és – horribile dictu – a zsidókeresztény kultúra szervező elvére ismerünk*. Nem csupán *bűn-tudat és bűntudatlanság* jellemzi a nyugati gondolkodást, hanem

sokkal inkább egyfajta *eredendő bűnmánia*, mely figyelemre méltó módon a keresztény bűnfelfogásra és az ezzel *látszólag* szembenálló laikus felfogásra egyaránt jellemző, sőt mindkettőnél hasonló sematizmusú „túlvilágias” kép-mutatást eredményez a bűnnel kapcsolatban. A nyugati mitológiát meghatározó tömegfilmek négy alapidimenziója: a krimi, az akció, a horror és a pornó, de a kicsit művészibbnek tekintett pszichodráma is alapvetően *a bűn és az erőszak drámája* vagyis bűnmánia, csak többnyire a büntudatlanság jegyében. Az előadás alaptézise az, hogy a bűn-tudat és a büntudatlanság közös gyökerét jelentő bűnmánia az önnön erőszakosságát feldolgozni képtelen nyugati civilizáció jellegzetes hamis tudata. Azért hamis tudat, mert bűnné, sőt *szabadságeszmévé* misztifikálja közönséges erőszakosságát és a szeretet vallásával, illetve a tolerancia szlogenjével vígasztalódik. *Nyilván a legerőszakosabb civilizációnak van leginkább szüksége a szeretet, a tolerancia és a szabadság ideológiájára.* Az erőszak pedig a világot, az egész emberi és természeti létet magának követelő és világöldöklő angyként saját formátumára redukáló *ego*-ban nyilvánul meg. Milyen ez a nyugati gondolkodásban modell értékű természetet és világot megerőszakoló egó? A Descartes-i ember „ura és birtokosa a természetnek”, a nyugati gyarmatosítók pedig ugyanezzel a hübrisssel vették birtokba a világot. Pedig Édenben az ember eredendő rendeltetése még az volt, hogy „művelje és őrizze” a világot, vagyis művelje a kertet és vigyázzon a benne élőkre (Gen 2:15). Eredetileg ezt jelenti a *kultúra* (mint művelés és műveltség) – vagyis az ember eredendő élet-, illetve léthivatása *kulturális*, míg nem válik talajtalan, gyökerét- és létértelmét veszített, önmagától elidegenedett és meghasonlott „magas”-, illetve tömeg- „kultúrává”, ahol a kettő közti minőségi különbség teljességgel látszólagos *civilizációs* különbségtétel (hipokritikus pretenció), mivel alapjában ugyanannak a *kritikus* identitásvesztésnek, meghasonlásnak és kétségbe-esésnek két fő oldalával állunk szemben. A biblikus felfogás szerint a bűneset és Káin tette által fordult át az emberi exisztencia ilyen önmagával meghasonlott, uralomra törő és világemésztő életbe. A világbirtoklás gesztusaiban rejlő végletes erőszakosság olyannyira konstitutív és egyetemesnek vélt elem, hogy már fel sem tűnik a nyugati embernek. Pedig közben jól tudjuk, hogy mindez csak a nyugati gondolkodásban tűnik egyetemesnek, a keletiben egyáltalán nem az. Mert a keleti világfelfogás nem a bűn és az erőszak megható, vért és könnyeket művészien keverő drámájára, nem a bűnmániás *egora* épül, sőt talán épp nem a bűnt tartja eredendően emberi mozzanatnak, hanem valami egészen mást. A bűnerőszak csak a nyugatra bukó világ számára sorsdöntő és alapvető mint e civilizáció princípiuma.⁸

⁸ Figyelemre méltó nyelvi tény, hogy a *cogito* tranzitív jelentése: összegyűjt, összevon, erőltet, sőt kényszerít – a nyugati gondolkodás éppen ezt teszi a világgal.

Nem volna szerencsés a *moralizálás* hibájába esnünk, mely a magát mégiscsak kereszténynek tartó nyugati gondolkodásra oly jellemző *etikai erőszak*tétel. A bűnmániás nyugati *ego* nem a morális rossz vagy moralizálóan spirituális gonosz megtestesítője, ahogyan a Kelet sem a morális jó vagy az üdvözült jóság Paradicsoma. Bár ez az etikumot *ego*-morállá redukáló és egyetemesen moralizáló sematizmus a nyugati gondolkodásban olyan erős és erőszakos, hogy szinte képtelenség ellentétes mozzanatokról beszélni anélkül, hogy rögtön a Jó és a Rossz apokaliptikus küzdelmében, vagy modernebb és laikusabb formában az autentikusság és inautentikusság polémiájában, vagy bármely más test-lélek, anyag-szellem antinómiában már eleve átmoralizáltan értelmeznénk mindezt. Sőt maga a szembeállítás, a konfrontáció mintha a nyugati gondolkodás jellemzően erőszakos gesztusa lenne, mellyel többé-kevésbé nyílt vagy leplezett formában *átmoralizálja, vagyis az ego végső vágyai és erőszakötrevései alapján interpretálja a világ jelenségeit*. Így a Kelet-Nyugat szembeállítás is jellegzetesen nyugati, moralizáló gesztusnak tűnik, bár ezzel egyúttal saját eredetével és finalitásával konfrontálódik a nyugati gondolkodás, ami azért a megoldás lehetőségét is magában hordja. Jó és Rossz apokaliptikus szembeállítására azért van szükség, hogy mindig lehessen háborúzni, hogy ideális *casus belliként* állandóan igazolja az erőszak intervencióját. Pedig az apokaliptikus harc nem egyetemes szükség-szerűség. A Jin-Jang világréplet például nem ilyen moralizáló *feketénfehér* szembeállítása két ellentétes princípiumnak. És nem szükséges morális ellentétet látnunk a Kelet-Nyugat ellentétben sem.

A hanyatló nap embere nem azért akar mindent elvenni, mindent magával ragadni, mert ő ilyen gonosz, hanem mert az ő világa és sorsa a Nyugat, vagyis a leáldozás, kisajátítás, krízis, hanyatlás (dekadencia) és bukás világa.⁹ Tulajdonképpen nem tehet róla, még a természet és saját természete megerősokolásáról sem, mert a természeti erejét és erényét veszített lét, vagyis a kiteljesedő szellemi és természeti *tehetetlenség* világa az övé (a *materializáció* világa).¹⁰ Épp ezért olyan erőszakos, mert érzi, hogy minden lét- és

A nyugati gondolkodás *cogitója* így azt is jelenti (amiért a Descartes-i *cogito* modell értékűvé válhatott): *kényszerítetek tehát vagyok*. Ennek fő eszköze az absztrakció mint technika, illetve a technika és a tudomány mint az adott természeti valóságtól erőszakkal elvonatkoztató, attól eleve elszakadó és azt megerősokoló absztrakció.

⁹ A sikermánia is nyilván a metafizikai bukás világában válhatott kulcsfontosságúvá.

¹⁰ Az elhatalmasodó *anyagiaság* éppen ennek a növekvő *tehetetlenségnek* a „kézzelfogható” jele és képletes megfogalmazása. Így a szellemi „felhajtóerő” és a természeti életerő (pontosabban *életerény*) *dramai* hanyatlásával egyre nyomasztóbban nehezedik, illetve nehézkeedik ránk és a világra saját tehetetlenségünk súlya. Azonban ez az elhatalmasodó tehetetlenség mint materializmus megintcsak leginkább az *ego* erőszakosságának és gyengeségének hiszte-

életerő elhagyja. Épp azért olyan végtelenen *egoista*, mert azt érzi, hogy nem lehet önmaga. És azért idealizálja a nyitottságot, mert a bezáruló és bezárult lét világa az övé.

Kelet és Nyugat alatt hangsúlyozottan nem pusztá földrajzi fekvést értünk, hanem alapvető globális orientációt, mely persze a nyugati és keleti kultúra szembeállításában jelenik meg számunkra, de eredendően minden kultúrára, így feltehetőleg a keletre is ugyanúgy vonatkozhat *önmagában*, mint amelyiknek szintén van keleti és nyugati oldala, orientációja és globális sors-horizontja. A világszületést, fényt és életet jelentő Kelet eredendő pozitivitása éppúgy evidens, mint a Nyugat ezzel szembeni eredendő negativitása és a kettő közti átmenet sors-szükségyszerűsége. Ennek biblikus kifejeződése lehet a *Genézis*ben az Éden kapcsán az az egyébként titokzatosnak vagy érthetetlennek tűnő fordulat, hogy „keletre”. A Károli-fordítás szerint: „És ültete az Úr Isten egy kertet Édenben, napkelet felől [más fordításokban „keletre” vagy „kelet felé” – héberül *miqedem* kezdetet és ősidőt is jelent]¹¹ és abba helyezteté az embert, akit formált vala.” (Gen 2:8) Az ember eredendő természeti léte, az ősbizalom és ártatlanság eredendően pozitív világa *keletiként* jelenik meg, a *kiűzetés* pedig nyugatra bukásként, ami a világsorsot kijelölő napút alapján alapvető emberi evidencia.

Azonban Kelet és Nyugat, vagyis keletkezést és pusztulást jelentő ellentétes világ- és sorshorizontok nyilván voltak már Édenben is. Mert mit testesít meg Éden kertjében a kísértés gyümölcse? Világhiányt jelent, de egyben világvágyat is, *tulontúli világvágyat* és ezzel a világszerzési vággyal együtt jár a világvesztés mint sorskövetkezmény. A nyugati civilizáció és a kereszténység történetében teljesülő jóslatnak bizonyult evangéliumi fordulattal: „az egész világot megnyeri, de lelkében kárt vall” (Mt 16:26) vagyis önmagával meghasonlik. Ez lehetne akár a világot gyarmatosító nyugati civilizáció és a világ megtérítésére törekvő *kereszténység* globális jelmondata. (A gyarmatosítás és a térítés lényegében ugyanaz a nyugatra jellemző globális törekvés. A térítés egyébként önmagában erőszakos eszme, mely a belső megvilágosodásra és a saját út megtalálására épülő keleti felfogással abszolút ellentétes.) A büntudatos meghasonlás mint sorspotencia azonban már a világhiányban és a világvágyban benne rejlik. A kísértés gyümölcse, illetve a rá irányuló vágy így nem más mint hiányérzetből, sőt *hiányérzettel* elvenni valamit, ami nem a miénk, nem bennünk ért meg vagy nem ért meg bennünk és ezért nem is lehet igazán a miénk, hanem elvétele valójában inkább *elvéteését*,

rizált drámája és képmutatása, éppúgy mint „a lélek kész, de a test erőtlen”
ezzel *látszólag* ellentétes idealizmusa.

¹¹ A szerző megjegyzése zárójelben. (szerk.)

*elvétesét*¹² és *elvesztését* jelenti, mivel a nem bennünk és számunkra megért gyümölcs leszakítása *valójában* az igazítól való elszakadást jelenti. Ezért nem paradox, hogy a gyümölcs elvétele inkább elvesztését mint sem megszerzését jelenti. Nagyon is logikus, sőt *igazságos* ez. A nyugati gondolkodásra jellemző példával szólva a szellemileg még éretlen eredmény materiális, illetve technikai, tárgyi vagy látszati megszerzésére tett erőszakos kísérlet magában hordja önnön kudarcát és annak tudatát mint eredendő bűn-tudatot.¹³ Ilyen *bűnös kudarc-tudat* kíséri egyébként a test és lélek, anyag és szellem nyugati gondolkodásra oly jellemző erőszakos elszakítását és szembeállítását is. Ez a bűntudat eredendően a nyugati *ego* tudata, pontosabban a nyugati ember *ego*-tudata, mely a kereszténységben nem véletlenül öltött határozott formát a bűnös ember egyetemes bűntudatában mint *par excellence ego*-tudatban. Az eredendőnek tételezett bűn *eredendősége* arra utal, hogy a nyugati ember *ego*-tudatát eredendően és alapvetően konstituálja az *ego*-bűntudat.

Akkor és annyiban tartják lényege szerint bűnösnek az embert, ha és amennyiben lényege szerint *egonak* tartják. A *persona* mint maszk-*ego* vagy *ego*-maszk is arra utal, hogy ez valami elvett, bitorolt identitás, nem pedig belülről, önmagából adódó, fakadó, kifejlődő vagy kiérlelődő identitás. Nem természetes személyiségformálódás, természet általi önfejlődés, hanem az *ego* mindig és eleve drámai és erőszakos színrelépése, mely kifejezetten a természettől való elszakadásban, illetve kiűzetésben nyilvánul meg.¹⁴ A nyugati gondolkodás egész mitológiájában és annak terminológiájában felismerhető a birtoklás, a dologiság és az erőszakos *ego*-lét megannyi kifejeződése. És mert a bűn tudata egyben a nyugati gondolkodás erőszakosságának és *ego*-logikusságának tudata, ezért legfőbb *problémája* az önmagaság és a lét kérdése (*être-soi*) mint kétéhasadtságában is egyértelmű egzisztenciális alapkérdés.

A bűn élménye mint a léthiány és a túllontúli lét tapasztalata elvezet az ontológia és az ontoteológia etikai princípiumaihoz. Van valami naív önfelvedtség abban a tudományosnak vélt előfeltevésben, hogy létünk és gondolkodásunk végső elvei absztraktak vagyis jelenvalóságunktól, illetve adódó vagy adott egzisztenciánktól elvonatkoztathatók, attól elszakítva szemlélhetők és érthetők volnának. Mintha az etikának volna szüksége tudományos, vagy ontológiai, illetve ontoteológiai megalapozásra és nem fordítva. Pedig nincs és konstitutíve nem lehet olyan gondolati állásfoglalás (sőt gondolat), mely

¹² A bűn jelentésű görög *hamartia* is (el)hibázásra, (el)vétésre és elvesztésre utal.

¹³ Így vált az esszé uralkodó műfajjá a nyugati gondolkodásban, mint műegésszé sosem érő és kudarcra ítéltségét nevében is titkon már tudó gyümölcs-kísérlet.

¹⁴ Épp azt jelezheték a hagyományos színházban (a japán *no* és *kabuki* színházban mind a mai napig) a maszkok viselésével, hogy a szerepjátszás nem vált még az ember természetes alapállapotává, maga az arc még nem vált *ego*-maszk personává.

valamilyen módszeres kétely és radikális absztrakció révén önmagától és alapvető attitűdjétől, azaz pontosabban *éthosz-horizontjától* elvonatkoztatathatna. Hiszen maga a módszeres kétely is egy alapvetően etikai attitűd, illetve abból következő módszertani állásfoglalás. *Cogitare humanum est*. A *humanitás* alatt pedig nem valamilyen eseti és esetleges, partikuláris vagy ontikus meghatározottságot értünk, hanem létünk vagy az ittlét alapvetően *éthikai* meghatározását, illetve *határozottságát*. Nyilván a humanizmus és az etikai gondolkodás heideggeri bírálata is eredendően etikailag motivált *éthikai* állásfoglalás.¹⁵

És mert minden gondolkodás, illetve gondolati állásfoglalás alapvetően etikai meghatározottságú, ezért etika nélkül a gondolkodás és különösen a filozófiai gondolkodás nem csupán „hiányos”, hanem egyáltalán nem válik gondolati állásfoglalássá és voltaképpeni gondolkodássá vagy tételes filozófiává. A modern filozófiai gondolkodás krízistudata éppen ennek a hiánynak a tudata és büntudata. Mert aki krízist mond vagy kritikai alapállásban gondolkodik, voltaképpen büntudatról, illetve büntudatból beszél. Etikai alapjától (voltaképpeni *éthoszától*) pedig öntermészetét megerőszőkölő eredendő erőszakossága és egologikussága fosztja meg a nyugati gondolkodást, mely aztán kénytelen mint alapjávészettett, sőt alaptalant meghatározni saját magát a modernségben. Ami, köztünk szólva, elég szerencsétlenné teszi – amellett, hogy embertelen is.

A bűn mint világerőszkolás alapvetően a természet és önnön természetünk megerőszkolása. A szexkultúrának csúfolt nyugati felfogás ennek szimptomatikus példáját mutatja, mint a birtoklás és a megerőszkolás mitológiája. Mert ha eltekintünk a középkortól, sőt már az ókortól ráakódott lovagias dekorációtól és a romantikus sallangoktól, a nyugati felfogásban a férfi dolga alapvetően a nő megszerzése, ami még akkor is lényegileg (szellemi értelemben) megerőszkolásnak tekintendő, ha a nő lelkes beleegyezésével történik, hiszen a szexuális játszma tétje a nő számára alapvetően az, hogy kinek és mikor adja oda magát, illetve kinek és meddig nem. Pedig a kultúra névre méltó erotika éppen ott kezdődne, hogy az ember felismeri: még magát sem bírhatja, nemhogy egy másik embert, ezért a nő megszerzése helyett a vele való egyesülésről volna szó. Ebben az esetben pedig a gyengédség nem

¹⁵ Nem teljesen haszontalan itt a heideggeri egzisztenciálanalitikai sémától némileg eltérően különbséget tenni *éthikai* (Vö: *éthosz*) vagyis *létlakozásbeli* és etikai (Vö: *éthosz*) vagyis *létbelenlakozásunk általi* között, bár ahogyan a *Lét és idő* szerzője elismeri, hogy az egzisztenciálanalitika végső soron egzisztenciális és ontikus gyökerezettségű (SZ [13]), ugyanúgy egy *egzisztenciáletika* is végül *nolens-volens* elismerné, hogy az *éthikai* végső soron *etikai* gyökerezettségű, ahogyan *minden* elvonatkoztatás alapja, sőt végső igazság-alapja nem más, mint éppen az a konkrétum vagy helyzet, melytől el akar vonatkoztatni.

csupán a megerőszkolás előjátékként vagy az ahhoz szükségesnek tűnő befektetésként jelenne meg, hanem mint magának az egyesülésnek a megnyilvánulása. Ne vesszünk el az irodalmi részletekben! Ha a nyugati mitológiáját és világnézetét sokkal inkább meghatározó tömegfilmeket nézzük, jól láthatjuk a buta materializmus megannyi megnyilvánulását, melyek által az erotikából szex lesz és kultúrája külsődleges gesztusok civilizációjává degradálódik, ami persze a természeti lététől elszakadni képtelen ember fokozódó frusztrációjához, masszív magányosodásához és neurotizálódásához vezet.¹⁶ Igaz, a fogyasztói társadalomnak leginkább éppen magányos emberekre van szüksége, hiszen a magányos ember a legjobb fogyasztó, mert egész életét és az elveszett értelmét nyomán támadó úrt fogyasztói komfortkompenzációval akarja kitölteni. Sőt, minél inkább pótlékokkal tölti ki, annál nagyobb hiányt érez és annál inkább szükségét érzi majd a pótszereknek. Ezért először minél több magányt kell kitermelni, hogy aztán annál több pótszert lehessen a magányosoknak eladni. Ez a nyugati erőszakcivilizáció kiteljesedése a *fogyasztói társadalomban*, mint annak „legfejlettebb” formájában.

A bűn klasszikus meghatározása a kereszténységben, hogy tudjuk a jót és mégsem tesszük, ami ismét az önmagává lenni képtelen ego egzisztenciális drámájának morális értelmezése. Teológiailag radikalizált formájában gyengeségről és gyarlóságról beszélnek, ami nyilván az emberi természet gyengeségére, őseredeti erejének és erényének megromlására utal. A bűn épp azért olyan erőszakosan nyilvánul meg, mert belső gyengeségből ered és annak lelezésére is törekszik. Így a nyugati civilizáció nyilván azért erőszakoskodik olyan látványosan a természettel és saját természetével, mert ebben is belső gyengesége és annak lelezése nyilvánul meg.

Mármost ha megszabadítjuk a kereszténység moralizáló bűndefinícióját a jóság kissé idealizált képzetétől, akkor *a bűn sorsképletét kapjuk*: eszerint a jót tudni és mégsem cselekedni nem jelent mást mint azt, hogy nem élünk igazi sorstudásunkkal, vagyis azzal az igazsággal, melyet pedig látva látunk és tudván tudunk *mint sorsunkat*.

A nyugati civilizáció úgynevezett „értékrendjének” *ultima ratio*ját így szokták megfogalmazni: „nincs is igazság” vagy „nincs igazság a földön”, vagy „minden relatív”, „szubjektív” vagy „minden interpretáció kérdése”. Ezzel tagadják a világrend igazságalapját, letagadják a csillagos eget fölülünk és kitagadják az etikai törvényt belőlünk, hogy az ismert kanti megfogalmazás parafrázisát adjuk. Pedig ha van valami, amivel mindenki *sorsaként szembe-sül*, illetve szembesülnie kell, az éppen *az igazság*, melynek legszívesebben

¹⁶ *Erős* a lényeket egyesítő vonzódás, míg a *sexus* szó szerint, már nevében is elvágottságot, elszakítotttságot jelent. Az *erős* a világ energetikai egységre törekvésére utal, a *sexus* pedig anyagtestekre, sőt *tagokra* széthullott világra.

létét is tagadná. Az igazság mint igazibb önmagunk még istenként hiposztazált formában is elfogadhatóbbnak tűnik az ember számára mint *önmagában*. Bár Istent meglátni halálos élmény és a hagyomány szerint még angyalának megjelenése is halálos rémületet ébreszt az emberben, aki bárkivel és bármivel szívesebben találkozik, csak saját magával és sorsával, egyszóval az igazsággal ne kelljen szembesülnie. Ezért erőszakoskodik és bűnöz annyira szorgalmasan. Ezért irányul minden gondja és gondolata valami másra, úgyszólván bármire, kivéve magát az igazságot. Pedig tulajdonképpen nincs is más és soha nem tapasztalunk mást, mint az igazságot. Mint sorsunkat. A bűnösség talán legcsalhatatlanabb jele éppen ennek tagadása, amikor az ember *ego-persona*ként tagadja az igazságot, sőt pozitív állításnak állítja be azt, hogy „nincs igazság” és látszólag ebben a fenomenális „nem-igazságban” van elemében, ami persze végső soron azt jelentené, hogy ő maga (mint igazi önmaga) nem is létezik. Az *egologikus*ság itt a látszatvilág Maja-fátylában jelenik meg, mely a hindu gondolkodásban is az igazi önmagát (mint Brahmant) nem ismerő, illetve félreismerő *ego* illuzórikus világa.

A nyugati gondolkodás materialista és spirituális irányzatait tekintve egyaránt *fenomenálisan apokaliptikus*, azaz végletesen feltárás- és feltárláscentrikus. A nyugat *apokaliptikuságában* egyfajta *ödipális erőszak* fejeződik ki, az önnön természetünket eleve megerőszkoló és lényegében kiülő feltárás vagy feltárlás *egofallikus* törekvése, annak minden vakságával és büntudatosságával. Ödipuszi módon eredendő természetét mint szülőanyját erőszakolja meg és szellemét mint nemző atyját öli és pusztítja, ahol ráakad – például mint *hagyományt*, melynek destrukciója a modern gondolkodásban kvázi feltétlen reflex vagy morális *obligo*. A szókratészi ember ezért *deinotatosz* (inkább reflectó mint „csodálatos”) és a szókratészi ezért *atopóatosz*, rettentően atopikus vagyis *helytelen* – bűnös, illetve *bűnmániás* ember. A görög gondolkodás a kereszténység előtt nem dogmaként deklarálta az ember bűnösségét, hanem az emberi lét drámájaként, tragédiaként és komédiaként írta le és mutatta be. Mindazonáltal a görög drámák éppúgy a nyugati *ego* bűn-tudatának és bűnmániájának alapvető dokumentumai mint a biblikus és apokrif „irodalom”. Ezért álságos, sőt álszent a kettő már-már hagyományos szembeállítás a laikus modern gondolkodásban, mintha a görög gondolkodásban valami édeni ártatlanság (véltetőleg keleti) őseredetisége őrződne meg, mely mentes volna a kereszténység eredendő büntudatától. Ennek a vélekedésnek a nietschei hellenizáló messianizmus nyilván minősített esete volna. Pedig, hogy mást ne említsünk, a görög mitológiában például Kronosz, sőt Zeusz születése is kasztrációs-fallikus erőszakmítosz, mely a káini testvérgyilkosságot több-kevésbé jelképes apagyilkossággá radikalizálja, vagyis az ősbűnt ödipális drámaként tárja elénk, – korántsem ártatlanul. Kierkegaard ugyan nem ugyanabból a megfontolásból vagy megfontolatlan-

ságból, de szintén azt állítja, hogy a pogányság és így a görögség ignorálja a kereszténység bűnfogalmát. Pedig éppen a zsidó-kereszténység hellenizáló recepciójában vált centrálissá a bűnfogalom. A zsidó hagyományban korántsem centrális és nem eredendő a bűn, ezért nem is képezi olyan radikális és extatikus dramatizáció tárgyát mint a kereszténységben. Valójában a nyugati gondolkodás így próbál menekülni saját erőszakosságának tudata mint egyetemes egobűntudat elől, azt koronként absztraktan elfojtva, máskor meg éppen drámaian-kathartikusan kifejezve.

A kereszténységben a keleti eredetet a zsidó hagyomány jelenti. A kereszténység bűnfogalma igen mélyen kötődik zsidó eredetéhez és az abból kiszakadó, sőt neki hátat fordító *pálfordulás* drámájához. Ennek jelképe lett a *kereszt* és a keresztre feszített zsidó messiás-király, mely kétségkívül *a legerőszakosabb vallási-hatalmi jelkép* és mint ilyen válhatott a nyugati erőszak ideológiájának vezérlő jelképévé. Az, hogy ennek a jelképnek az erőszakossága már fel sem tűnik, megint a nyugati erőszak tudatunkat konstituáló egyetemességét bizonyítja. Magasra emelték a feszületet, hogy mindenki lássa: így jár, aki meg akarja váltani az embert a bűn és az erőszak világából, sőt képletesen az is, aki nem fogadja el az *ego*-képmutatást mint a világban egyedül elfogadott *personat*. A kereszt a *corpus*-szal így lett a nyugati erőszakcivilizáció fő jelképe és *tabuja* – hiszen igazi totemisztikus hatalmi jelentése máig abszolút botrányos *tabu*.

Már a nagynak mondott Konstantin római császárnál is a világi, katonai győzelem jelképeként vált a kereszt a birodalmi államvallás jelképévé: *in hoc signo vinces (toutò nika)* – „e jelben győzedelmeskedsz” volt az elhíresült jelszó. Másként mondvá: „az egész világot megnyered”, sőt még a túlvilágot is, bár *így* lelkünkben kárt vallani alighanem még kínosabb. A zsinatok dogmatikai döntéseit aztán a római karhatalom foganatosította, de az alapattitűd erőszakosságát már abban észrevehetjük, hogy a zsinati nyilatkozatokban egy-egy pár soros hitigazságot deklaráló döntvény után oldalszámra olvashatjuk az átkokat mindazoknak kárhozatára, akik a kérdéses dogmában nem hisznek. A kereszténység szekularizálódásával és laicizálódásával azonban nem lényegi, hanem csupán látszólagos képmutatását és erőszakosságát leplezték le az inkvizíció kapcsán, miközben az alapeszme valósággal eszkálálódott és még erőszakosabb, sőt még képmutatóbb laicizált formákban tört világuralomra, nem utolsó sorban mint *szabadságeszme*, vagyis *a keresztény világmegváltás szabadításeszmejének szekularizált változatában*. Ennek nevében még absztraktabb, technicizáltabb és kvázi „hatékonyabb” eszközökkel lehetett a világot és annak népeit megszabadítani önmaguktól és saját útjuktól. A keresztény világmegváltásban rejlő totális uralmi törekvés így laicizált totalitarizmushoz vezetett, mégpedig nem csupán a szintén a nyugati civilizációhoz tartozó orosz „Keleten”, hanem az egész nyugati

civilizációban. A hidegháborúban Kelet-Nyugatnak feltüntetett ideológiai szembenállás tehát teljesen látszólagos és félrevezető volt, ahogyan a bal-jobboldal oppozíció is, mivel lényegében mindkettő az erőszak nyugati civilizációja, sőt lényegében egyazon erőszakosan totális szabadításideológiával operál. *Big Brother is freeing you*, sőt – *horribile dictu* – *Arbeit macht frei*. Deklarált messianisztikus felszabadító szándékai szerint annak idején a Vörös Hadsereg éppúgy a Béke Hadtest volt, mint ma a NATO, bár amit egy birodalom békének nevez, azzal mindig együtt jár egy birodalmi jelző, pl. *pax romana* vagy *pax americana*. Mindenesetre az amerikai jelző itt félrevezető lehet, mert – bármily frusztráló is ez Európa számára – *Amerika* nyilvánvalóan a nyugati kereszténység erőszakos világmegváltási misszióját folytatja mint világbéke missziót.¹⁷ Nem azért mert valami gonosz összeesküvés áldozatai lennénk, hanem mert ez a sorsa, ez a nyugati világsors.

A nyugati gondolkodás erőszakosságának elfojtása és az elfojtott sorszerűen ismétlődő visszatérése jól tettenérhető az *antiszemitizmus* paradigmájában is, kezdve a kereszténység keleti eredetének elfojtásával. Bár a zsidó hagyomány keleti eredetét szintén lényegileg és eredendően *obliterálja* – az *Exodus*-ban drámai módon szakít vele (és talán már a *Genézis*ben az édeni Keletről való kiűzetés is erre utal), mindazonáltal a keleti bölcsesség és világszemlélet alapvető elemeit tovább hordozza mint hagyománya konstitutív elemeit, például a Teremtés eredendő békéjére emlékeztető szombatnap világnyugvás eszméjében vagy a messiási világbékében mint végcélban. Azonban a kereszténység számára a zsidó hagyomány keleti elemei saját keleti eredetére emlékeztető mozzanatok és ezeket még nagyobb erővel és erőszakkal igyekezett felülírni, nem utolsó sorban ez a „funkciója” a dogmatikában és az egyháztörténetben megnyilvánuló antijudaizmusnak. Ezért is számolt le oly gyorsan a szombat keleti shalom-eszméjével és a zsidó messianizmussal, valamint a keleti bölcsesség egyéb elemeivel, mint a nyugati erőszakcivilizáció kiteljesedését gátló elemekkel. A nyugati kereszténység saját eredettörténetében obliterációra ítélt alapvetően zavaró mozzanat volt a názareti rabbi zsidósága és a *Tórából* jöttányit (pontosabban *jodnyit*) sem engedő, sőt azt betölteni hivatott tanítása. Ezért kellett egyfelől a megfeszített ember, másfelől egy pogány mintára elképzelt félisten képzetével „felülírni” a tanító messiást és a zsidó rabbit, ahogyan a pogány kegyességgel felruházott Mária alakja szintén felülírja a sírnál is szombattartó zsidó asszony Miriam alakját, mint a kereszténység zsidó eredetét megszemélyesítő másik meghatározó

¹⁷ Ezért is elkerülhetetlen meglehetősen apokaliptikus konfliktusa a másik leg-agresszívabb térítő vallással, az iszlámmal. (N.B: az iszlám más kultúrákat kolonizáló civilizatorikus erőszakossága szintén a nyugati világhoz tartozás jele, mely egészen a nyugati-indoeurópai világ keleti határáig, Indiáig terjedt ki, ahogyan egykor Nagy Sándor birodalma is.)

szereplőt. A megfeszített Jesua alakja a kereszténységben a zsidóságnak mint tanításnak, mint hagyománynak és mint népnek szánt sors jelképévé is vált. A kereszténység aztán egyházszakadások (szkizmák) során át tovább küzdött meghatározó nyugati törekvésével és „kínos” keleti eredetével, illetve az ebben rejlő szkizofrén szakadás-mentalitás alapképletével, melyben *Kelet és Nyugat újra meg újra meghasonlik, meghasad, kettéválk és összecsap egy apokaliptikus világtörténeti séma szerint, mely az eredettől való elszakadás drámájának ismételt eljátszását jelenti.*

Van még egy alaptörténet a *Genezisz*ben, mely arra utal, hogy *Édentől nyugatra* húzódik a bűn és erőszak birodalma. A nyugati bűncivilizáció másik nagy paradigmája a *bábeli globális urbanizáció*, mint a világot és a természetet megerőszkoló *ego-hübrisz*. A bábeli történet szintén úgy kezdődik, hogy miután „kelet felől elindultak” (Gen 11:2), vagyis megintcsak *Édentől nyugatra* letelepedtek az emberek, azt mondták: „Jertek, építsünk magunknak várost és tornyot, melynek teteje az eget érje és szerezzünk magunknak nevet” (Gen 11:4) Megint a szerzési vágy és góg, valamint az *ego-hübrisz*re oly jellemző megalománia jelenik meg itt mint az urbanizáció alapmotivációja. Nemcsak a toronyról van szó, az csupán a *városépítő hübrisz* jelképe. Persze nem a városépítés „démoni” vagy titáni törekvés önmagában, hanem az, hogy a világoralmi *egohübrisz* nyilvánul meg benne.¹⁸ Egy pár százezres városban is nyomasztó tömegérzetet kelthet az emberek agresszivitása, míg egy több mint tízmilliós agglomerációban, például Tokióban, kevésbé érezzük a tömeget, mivel az emberek nem lökdösődnek és konfliktuskerülő módon viselkednek. A bűn a bábeli történetben mint *gátlástalanság* jelenik meg: „bizony semmi sem gátolja, hogy véghez ne vigyenek mindent, amit elgondolnak magukban” (Gen 11:6) E bűnös gátlástalanság maszkja és pozitívnek vélt megfogalmazása a *szabad akarat mítosza*. Bőven lenne alkalom önvizsgálatra a nyugat szabadságmítoszával kapcsolatban, mely laicizált szabadításiideológiák formájában a legszarnokibb, legdestruktívabb és legembertelenebb rendszerekben kulminált, illetve a világ, a természet és más kultúrák, sőt általában minden *kultúra* civilizatorikus leigázásának fő ideológiájává vált.

A szabadság ikerfogalma a nyitottság, illetve nyíltság. Erre nézve legyen elég egyetlen példa: a *Kelet zárkózottságának nyugati mítosza*. A japán ember házának és szentélyének kapuja örökké nyitva áll. A *torii*nek nevezett shinto, illetve buddhista szentélykapukon még ajtó sincs, de a lakóház ajtaja

¹⁸ A hatalomra törő akarat is az „eredendő” erőszakból következik mint annak kifejeződése. A nyugati civilizáció nem csinál titkot abból, hogy fő életcélnak a hatalmat és a birtoklást tekinti, egyszóval a *birodalmi önmegevalósítást*. Pedig bölcsnek nyugaton is csak azt tartják, aki az efféle bírhatnékot meglehetősen közepszerű és szánalmas életcélnak tartja, mely a vélt nagyszerűsége valószínűsítéséből tör.

is lényegében nyitott, sőt tulajdonképpen még fal sem választja el a kerttől, mert egy mozdulattal félretolva az ajtót, mint oldalfalat, máris a kertben találjuk magunkat. De milyen a magát nyitottnak tartó nyugati ember háza és temploma? Mindkettőt masszív kapu zárja és afféle erődítmény. A régi templomok várhoz hasonlóak, a mai lakóház ajtaján pedig többféle biztonsági zár, riasztó, kamera, kint kerítés és kutya, esetleg biztonsági őr, de különben nagyon „nyitott”.

Hasonlóan agresszív képmutatásra épül a „nyitott piac” mítosza is, hiszen a japán kikötőket amerikai hadihajók „nyitották meg” a nyugati civilizáció és az általa diktált „szabad piaci fejlődés” számára, ami *valójában inkább az erőfölénnyel való szabad visszaélés értelmében „szabad” piac*.¹⁹ A keleti kultúra erőszakidegenségére jellemző, hogy a nyugati agresszióra nem ugyanolyan agresszióval válaszolt, hanem a rá kényszerített külsődleges civilizáció külsődleges átvételével, sőt intelligens befogadásával. Hiszen sokkal inkább feladta volna igazi identitását és kultúráját, ha a nyugati erőszakra hasonló erőszakkal felel. A Kelet tehát éppen a nyugati *civilizáció* átvételével védte meg *kultúráját* az agressziótól. A nyugati civilizációja azonban külsődleges győzelmét egyben szellemi és kulturális fölényként interpretálta, ami persze agresszív primitívségének újabb bizonyítéka, mellyel saját sorsa mintájára civilizációvá degradál minden kultúrát, illetve már úgyszólván képtelen megkülönböztetni a kultúrát a civilizációtól. Ennek oka az a nyers és buta „materializmus”, mely erőszakosságának jellegzetes *világnézete*. Eszerint elég mindent mint dolgot megszerezni, akár a tudást (mint *információt*), akár a világot és a természetet (mint nyersanyagot), sőt a másik embert is és kvázi mindegy, hogy ez milyen energiát közvetít, illetve milyen szellemi sorskövetkezésménnyel jár. A keleti felfogás és minden hagyományos szellemi kultúra szerint azonban a lényegi mozzanat nem a dologiság, hanem, hogy a kérdéses dolog voltaképpen mit jelent, milyen energiát képvisel vagy közvetít. A dologiság önmagában, az általa közvetített szellemi energiától függetlenül értelmetlen volna. A nyugati durva materializmusából és dologi szerzősgöréséből szükségképp következik *a zárt ajtók társadalma* és a lopás felettébb kínos „népszerűsége”. Keleti szempontból, ha maga a dolog merőben negatív szellemi energiát közvetít, akkor megszerzése még akkor is káros, ha a dolog mint tárgy egyébként kívánatos „értéknek” tűnik, hiszen elsősorban sohasem a dologra teszünk szert, hanem a dolog energiájára, illetve szellemi értelmére.²⁰

¹⁹ Mellesleg elgondolkodtató, hogy az erőszakos kamikázé- és szamurájkultúráként megjelenített Japánt egyoldalúan főként legnagyobb riválisa, sőt ellensége propagandisztikus filmjeiből és dokumentumaiból ismeri a nyugati világ.

²⁰ A nyugati jogrend köztudottan a tulajdonszerzésre és a tulajdon erőszaktól soha vissza nem riadó „védelmére” épül. Pedig a közönséges káini materializmus és a vele járó szerzésvágy tulajdonfelfogása tulajdonképpen már önmagában

A keleti szentélykapukhoz hasonlóan a Kelet maga is örökre nyitott kapu. Olyannyira nyitott, hogy még ajtaja sincs, de a Nyugat zártnak tartja, nyilván mert saját világából és lényéből kiindulva el sem tud képzelni ilyen nyitottságot és ajtó nélküli kaput. A Kelet örökre nyitott kapuja egyben a *meditáció* is, hiszen mindig nyitva áll előttünk a lehetőség, hogy önmagunk legyünk, hogy belépjünk igazibb önmagunk világába, de talán épp ezért vesszük nehezen észre, mert mindig nyitva áll – az *ego* meg (lévén maga is *persona*, vagyis maszk) mindenütt ajtót keres mint saját maszkléte külső párját.²¹ Pedig valakire rátörni az ajtót még nem nyitottság, ahogyan maszkot is csak arról lehet lerántani, akinek arcán a mosoly nem őszinte.

A keleti ember lénye ugyanúgy örökre nyitott mint háza és szentélye. A Nyugat tehát saját szorongásos zárkózottságának erőszakos projekcióját juttatja kifejezésre, amikor a Kelet zárkózottságáról beszél.²²

E példában is jól összegzi a Nyugat és a Kelet ellentétét a *civilizáció* és a *kultúra* szembenállása, mely nem csupán apró terminológiai különbség, hanem túlságosan is apokaliptikus harc. Maga a *civilizáció* kifejezés is a latin *civitas*-ra és a nyugatra jellemző bábeli urbanizációra utal, míg a *kultúra* eredendő *művelés*-értelme nyilván Éden keleti kertjéhez kapcsolódik.

KONKLÚZIÓKÉPPEN: GONDOLATÉBRESZTŐ SÉTA A KERTBEN

Azt mondhatná most valaki: a Kelet itt végig erősen idealizáltan jelenik meg, pedig épp azt fejtegettük, hogy az idealizálás, mint absztrakció, tipikus nyugati erőszak-gesztus. Valóban a Kelet csak egy nyugati ideálszemléletben tűnik édeninek. Mégis kétféle válasz is adható erre az ellenvetésre. Egyfelől a nega-

lopás, mert ugyan *kié* eredendően a tulajdon, ami úgymond pusztán testi-anyagi volna, ha nem egy eleve ignorált és eltávolított lelki-szellemi lényé. Így a közönséges materializmus eleve *lélekölő* káini gesztus, amennyiben a lelket megfosztja legfőbb tulajdonától, illetve tulajdon-ságától, az élettől, illetve léttől és viszont: az életet, illetve létet megfosztja a lélektől és így önmagától.

²¹ Ilyen „ajtó” a nyugati transzcendencia-eszméje is, míg a Kelet örökre nyitott kapuja a teljesség immanenciáját mutatja és a túlvilági transzcendencia thanatikus drámája eredendően idegen tőle.

²² A nyugati ember nevetésesen formálisnak tartja a keleti ember udvariasságát, mert el sem tudja képzelni, hogy a mély meghajlás közben egymásra mosolygó emberek viselkedése – kedvező élettani hatásain kívül- mélységesen pozitív értelmű *játék* lehet, hogy nemcsak valami rejtett *egoista* motiváció vagy erőszakos nevelés okán lehet valamit mások kedvéért tenni, hanem szívből jó lehet másoknak tiszteletet adni és mást az *ego*-szempont elé helyezni. Ezért fintorítja *egomaszkját* értetlensége jeléül a nyugati turista, amikor azt látja, hogy az influenzás japánok maszkban mennek ki az utcára, hogy másokat ne fertőzzenek saját bajukkal. Az *egoizmusra* szocializált nyugati számára ez persze elképzelhetetlenül furcsa magatartás.

tív képet kompenzáló pozitivitást *jóvátételnek* is tekintheténk mindazért a pusztításért, melyet a nyugati erőszak Keleten véghezvitt. Másfelől, ami ennél is fontosabb, az Édenkert illúzióját *valóra váltva*, illetve *valódira váltva* menjünk el egy japán kertbe metaperipatetikus meditációra, legalább gondolatban.

A lépőköveken elindulva hamar észre vesszük: minden lépésünk fontos és felelősséggel jár, bár ez nincs ráírva a kövekre. Közben minden lépéssel gazdagabbnak mutatkozik az élénk táruló világ, mely változatosságában is mindig egy és a mi világunk. A szilva már elnyíló virága és a cseresznye első virágai is a mi virágaink, a mi terünk és időnk teljese dései, ahogyan a narancs, a mandarin, a citrom és a többi gyümölcs is. Pár lehulló szirmot a szél a gyümölcsfák alá sodor és távolabbról halljuk, amint a szentély csemettyűit megszólaltatja, hogy a harangnyelvek imázászlóihoz ér. Először az ágakat, leveleket és szirmokat látjuk tükröződni a tóban, aztán saját magunkat és – talán, hogy meglássuk a kertben ébredő gondolatok elevenségét – néhány aranyhalat is megpillantunk a csillogó felszín alatt. Valahonnan béka szól, aztán csobbanást hallunk – nyilván ő is beleveti magát a tóba. Részt vesz a világban. Kis hídhöz érünk, az egyik parton jelképes háztető alatt lámpás és szintén jelképes zubogó, a másik oldalon a ház, ahol vendégül látnak minket és amelynek kertjében járunk. Lenyugodott a nap és már mindkét házban lámpás gyúlt, a kicsiben és a nagyban is, kedvesen megkettőzve a világot. A szürkülletben alig tudunk különbséget tenni a ház bambuszoszlopai és a kert szélétől kezdődő végeláthatatlan bambusz-rengeteg között. Valahonnan madárfüttyöt hallunk, talán nem is a kertből, hanem a kerten túli világból, ha egyáltalán van olyan. Nem is olyan fontos, hogy legyen. Hisz épp elég, ami itt van. Ideje a fürdőbe indulnunk, mert a vendéglátók már nemsokára vacsorával várnak, és úgy tiszteljük meg asztalukat, ha tisztán és felüldülve megyünk oda. Bár lábbelit cserélünk a küszöbnél, talán épp ezzel jelezzük: csupán folytatjuk kerti utunkat a házban és a lényegre tekintve úgy lépünk ki a kertből, ahogyan beléptünk. Derűs léptekkel és szívvel, sőt egyre derűsebben. Mert a kert maga minden évszakban szép, sőt egyre szebb, ahogy a ház gazdái gondját viselik és mindig szebbé teszik. Így oda belépni és onnan kilépni is mindig jó és egyre jobb. Mert ez az igazság kertje és így műveli, így őrzi igazán az ember.

A japán kert nem egy elveszett édenkert megtalálása, hanem azt láthatjuk benne, hogy érdemes művelni és őrzeni a kertet. Mert itt a föld és az ég egy világrendben találkozik, sőt az elemek harmóniája nem az ellentétek egymást kioltó feszültségében nyilvánul meg (mint a görög felfogásra épülő nyugati világban), hanem abban, hogy minden lény együtt és külön-külön önmaga lehet.

Így járunk egy japán kertben. De vajon milyen lehet a *magyar kert*? Milyen a mi kertünk, egy keletről jött és nyugat felé tört népé? Vagy talán nincs is igazi kertünk, mert magát a letelepedést is máig turáni átoknak tekintjük és költő-váteszeink nemzethalálként mutatják be nekünk, mintha

az ország, ahol megálltunk, valami monumentális sír lenne, hol „egy nemzet süllyed el”? Pedig kellett lennie valamilyen magyar kertnek, hiszen az áldomás és a törzsi szövetség borát mindenkor szőlőskertünk adta. A magyar kert így eredendően *borkert*. Igaz, a szőlő maga is futó és kúszó nomád növény. Nem kimondottan kerti. Mégis azzá lesz, ha művelik. Épp ez a kérdés. Hogyan állhatjuk meg helyünket Kelet és Nyugat között, ha nincsen saját kertünk, mely persze nem japán kert, de nem is francia vagy angol. *Magyar kert*. Mit művelnünk és őriznünk érdemes. A mi *kultúránk*. Milyen az? Jó volna tudni végre, hogy mitől őrizzük meg és hogyan műveljük.

Nézzünk körül jobban: *ezek a fák itt az Éden fái*, csak ha bűnre és kísértésre nyílt szemmel nézzük a világot, ezt éppenséggel nem látjuk. A kiüzetés nem térben és a történelmi időben ment végbe, hanem folyamatosan és örökké zajlik *bennünk*. Valahányszor úgy tekintünk a természetre és saját természetünkre mint elveszettre, mint bűnösre, mindig újra kiüzetünk legsajátabb világunkból – mi magunk űzzük ki magunkat belőle. Az Édenkertből, ahova pedig a *Genezis* szerint eredendően helyeztettünk Isten, vagyis igazibb önmagunk által. Hiába keressük, úgysem találjuk a helyünket máshol, sem önmagunkat. És el is hanyagoltuk nagyon a kertet, azzal a felkiáltással, hogy úgyis elveszett már számunkra minden természet. Pedig bűn a gaz mi kertünkben nő.

A Nyugat világerőszakolására igen jellemző az „elveszett Paradicsom” eszméje, mely a természet- és világpusztítást igazoló ideológia alapeszméje lett és kézenfogva jár az elveszett igazság káini-pilátusi mítoszával, miszerint nincs igazság és harmónia a földön, ésígytovább-ésígytovább.²³ Amikor ezt halljuk, Káin örököseinek bűnzsolozsmáját és kríziskórusát halljuk, legyenek bár keresztények, zsidók vagy valamilyen laikus pogány marketing. Pedig – igazság szerint – az ember eredendő édeni rendeltetése ma is ugyanúgy érvényes, nevezetesen a világ megőrzése és művelése. Nem képzeletbeli kerúbokra, az absztrakció robotjaira és kiméréira kéne tehát bízunk a világ mint édenkert megőrzését és művelését, ami ma is, mint mindig, egyedül az ember igazi hivatása.

²³ Káin és Ábel története drámaian megismétlődik az *Újszövetség*ben Pilátus és Jesua szembenállásában, mikor hatalmát fitogtatva a Nyugat ura gyilkos szorongását leplező nagyzólo cinizmussal megkérdezi a Kelet urát: „Mi az igazság?”, de azért félve-szorongva faggatja arról is, hogy tényleg ő az, akit Messiásként és a világ királyaként várnak... A Nyugat igazságot firtató kérdésfeltevése olyan reményvesztett, annyira nem vár igazán feleletet és annyira *felelőtlen*, hogy még a megváltás ígéje sem ad rá választ. Pilátus igazságot nem ismerő kérdésére Jesua nem is válaszol, csupán a lelkiismeret hallgatása felel a lelkiismeretlenségre. Az igazság úgymond ott van Pilátus előtt – ha nem látja, akkor meghallani sem fogja. Ez a Kelet csendes válasza a Nyugat nyughatatlan kérdésére. Káin és Ábel történetében megint egyszer a Nyugat áldozatot követel és a Kelet hozza az áldozatot, a napútban kijelölt világsors szerint.